

PRIEKŠVārds ATKāRTOTAM IZDEVUMAM

J. Rozenberga un I. Briģa grāmatas “Padomju civilprocesuālās tiesības” atkārtota izdošana, iespējams, radīs nevienādu attieksmi, izraisīs neizpratni un izbrīnu. Tas zināmā mērā būs pārsteigums Latvijas juristiem. Priekšlikums vēlreiz laist klajā grāmatu sākotnēji bija pārsteigums arī autoram, jo kopš grāmatas pirmās iznākšanas taču pagājis vairāk nekā 30 gadu.

Atšķirībā no autora un redakcijas, iespējams, atradīsies lasītāji, kuri grāmatas izdošanu uzskatīs par nelietderīgu un nevajadzīgu – grāmata izdota uz padomju civilprocesuālās likumdošanas aktu pamata. Vai tai var būt kāda vērtība mūsdienās? Kāds, iespējams, pieļaus iespēju, ka padomju mācību grāmatas izdošana ir vēsta uz sociālistisko ideju ievirzīšanu Latvijas demokrātisko tiesību sistēmā.

Priekšvārda uzdevums ir kļiedēt šīs un citas tamlīdzīgas bažas, kādas var rasties sakarā ar grāmatas “Padomju civilprocesuālās tiesības” atkārtotu izdošanu. Grāmata ne tikai nenodara kaitējumu neatkarību atguvušās Latvijas tiesiskajai kārtībai, bet – tieši otrādi – deva un vēl tagad dod zināmu labumu, pozitīvi ietekmējot tiesas spriešanu civillietās suverēnās Latvijas tiesās.

Saprotams, ka neatkarību atguvušās valsts likumdevējs nevarēja tūlīt nomainīt padomju likumdošanas aktus pret Latvijas Republikas likumiem. Atšķirībā no Civillikuma pirms kara brīvvalsts laikā netika paspēts pieņemt jaunu Civilprocesa likumu, tāpat arī daudzus citus likumus. Pie tādiem apstākļiem padomju tiesību sistēmu nācās demontēt pakāpeniski.¹ Latvijas Republikas Augstākā Padome 1991. gada 29. augustā pieņēma lēmumu “Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā”. Šajā lēmumā tika norādīti tie Padomju Latvijas tiesību akti, kas paliek spēkā līdz attiecīgu jaunu likumu pieņemšanai, ja vien tie nebija pretrunā ar Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu vai arī 1991. gada 21. augusta likumu “Par Latvijas Republikas statusu”. Starp spēkā palikušajiem likumiem bija nosaukts arī 1963. gada 27. decembrī pieņemtais un 1964. gada 1. jūnijā spēkā stājies Civilprocesa kodekss (turpmāk saīsināti – CPK).

Pēc CPK normām suverēnās Latvijas tiesas sprieda tiesu gandrīz 10 gadus, līdz 1999. gada 1. martā spēkā stājās jaunais Civilprocesa likums (turpmāk saīsināti – CPL).² CPL atšķirībā no CPK neregulē kārtību to lietu izskatīšanai, kas rodas no administratīvi tiesiskajām attiecībām. CPL spēkā stāšanās brīdī Administratīvā

¹ Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Prof. dr.iur. D.A.Lēbera redakcijā. – Rīga: Fonds “Latvijas vēsture”, 2000. – 487. lpp.

² *Aigars G.* Par jauno Civilprocesa likumu// Latvijas Vēstnesis, 1998.24.dec., Nr.285/386.

procesa likums vēl nebija pieņemts (to pieņēma 2001. gada 25. oktobrī). Tāpēc CPK netika pilnībā atcelts, tika atstāta spēkā tā 22.–25. nodaļa (CPL pārejas noteikumu 1. un 11. punkts). Laikā līdz Administratīvā likuma spēkā stāšanās dienai (2004. gada 1. februārim) lietas, kas radās no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tika izskatītas saskaņā ar CPK vispārīgajiem noteikumiem un minētajām nodaļām.

Ar Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanos CPK zaudēja spēku pilnā apjomā (Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likuma pārejas noteikumu 1. punkts). Tādējādi CPK kalpoja par Administratīvā likuma priekštecī, bet atkārtoti izdodamā grāmata satur Latvijas administratīvā procesa pirmsākuma teorētiskās nostādnes.

Būtu nepareizi grāmatas nozīmību saistīt tikai ar CPK spēkā esamību. Tai ir noteikta vērtība arī pašlaik, kad CPK jau zaudējis spēku. Bez savas vēsturiskās nozīmes tā saglabā gan teorētisko, gan praktisko nozīmi.

Grāmata vēl joprojām noder par mācību līdzekli tiesību zinātņu studentiem. Visās bakalaura, maģistra un doktora tiesību studiju programmās grāmata neiztrūkstoši tiek norādīta kā ieteicamās literatūras avots, bet dažās pat kā obligāta mācību literatūra. Tajā pašā laikā mācību iestāžu bibliotēkās grāmata ir kļuvusi par bibliogrāfisku retumu. Kaut grāmata ir ļoti pieprasīta, tā nav pieejama nedz tirdzniecībā, nedz arī pietiekamā skaitā grāmatu glabātavās. Tāpēc grāmatas “Padomju civilprocesuālās tiesības” atkārtota izdošana ir pamatoti nepieciešama.

Grāmata var noderēt par pamatu vairākām zinātniskām diskusijām par civilprocesa aktuālām problēmām. Tā, piemēram, nozīmīgi būtu apspriest civilprocesa pamatprincipu – dispozivitātes un sacīkstes – regulējumu CPL, salīdzinot ar CPK. Vai ir lietderīgi sašaurināt institūciju un atsevišķu personu iespējas aizstāvēt to citu personu pārkāptās un aizskartās tiesības, kuras pašas to nespēj izdarīt objektīvu apstākļu dēļ? Vai tiesību un pienākumu atņemšana tiesai vākt pierādījumus pēc savas iniciatīvas kalpo patiesības noskaidrošanai lietās?

Likuma “Par tiesu varu” 5. pantā noteikts, ka civillietās tiesu spriež tiesa, izskatot un izlemjot tiesas sēdēs lietas par strīdiem, kas saistīti ar fizisko un juridisko personu civiltiesību, darba tiesību, ģimenes tiesību un citu tiesību un likumīgo interešu aizsargāšanu. Tas pats izriet no Satversmes 82. panta. Neatkarīgi no šīs imperatīvās normas CPL atšķirībā no CPK uzliek tiesām pienākumu izskatīt arī bezstrīdus lietas, ieviešot atsevišķu tiesvedības veidu šādu lietu izskatīšanai (CPL 7. sadaļa). Vai tiesu noslogošana ar bezstrīdus lietām nenes valstij liekus izdevumus ekonomiskās krīzes kontekstā?

Padomju tiesību teorijā tika uzskatīts, ka civilprocesā nav vajadzīga apelācija. Tāpēc CPK neparedzēja apelācijas tiesvedību civillietās. Būtu lietderīgi, salīdzinot CPK un CPL un attiecīgu tiesu praksi, pārliecināties par šī pieņēmuma kļūdainību vai pamatotību.

Civilprocesu caurviņ demokrātiska un humāna norma – ja lietas dalībnieka iesniegtais procesuālais dokuments, piemēram, prasības pieteikums, pēc satura un formas neatbilst likuma prasībām, tad tiesai šāds dokuments jāatstāj bez virzības, bet vienlaikus jāļauj dokumenta iesniedzējam novērst konstatētos trūkumus un

izlabot kļūdas. Izņēmums ir kasācijas sūdzības. CPL atšķirībā no CPK paredz īpašu Senāta rīcības sēdi, kurā tiek pārbaudīta sūdzības atbilstība likuma prasībām. Ja tiek konstatēta sūdzības neatbilstība likuma prasībām, kasatoram netiek dota iespēja novērst šo neatbilstību. Tā vietā Senāts tūdaļ atsakās ierosināt kasācijas tiesvedību, ko nevar pārsūdzēt. Vai šāda norma neierobežo personu tiesības uz tiesas aizsardzību, uz taisnīgu tiesu?

Atkārtoti izdodamā grāmata tagadējā Latvijas civilprocesa nostādnes gaismā izvirza vēl citus problemātiskus jautājumus, kurus risināt tiek aicināti gan studējošie, gan titulētie tiesību zinātnieki.

Grāmata sarakstīta pēc CPK normām, kas bija spēkā uz 1977. gada 1. janvāri. Jāņem vērā, ka CPK tika vairākkārt grozīts gan padomju varas laikā, gan pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas.

Lasītājam jāzina, ka starp CPK un CPL pastāv vairākas atšķirības terminoloģijā, atsevišķu jēdzienu un institūtu izpratnē. Daļēji atšķiras arī tiesvedību veidi un civilprocesa stadijas (sk. Pielikumu pie priekšvārda).

Tāpat arī lasītājam jāņem vērā, ka grāmatas pirmais izdevums tika gatavots laikā, kad pastāvēja padomju cenzūra. Tā stingri raudzījās, lai klajā nāktu tikai tādi darbi, kuri atbilda komunistiskās partijas un padomju valsts politikai un ideoloģijai. Lai apliecinātu lojalitāti šai politikai, neatkarīgi no autora pārliecības publikācijās nācās ievietot citātus no partijas dokumentiem un tās vadītāju runām. Arī šīs grāmatas autoriem neizdevās izvairīties no šāda veida meslu maksāšanas cenzūrai. Lasītājam nāksies saskarties ar vairākām atsaucēm uz tālaika politisko literatūru.

Nav grūti prognozēt, ka lielākajai daļai lasītāju pilnīgi pamatoti izveidojusies negatīva attieksme pret padomju politiku. Lai, grāmatu lasot, interesents varētu izvairīties no konflikta ar savu apziņu un uzskatiem, autors iesaka šādu metodisku paņēmieni grāmatas lasīšanai: nekādi nekaitējot grāmatā izklāstītā civilprocesa būtības uztveršanai un apgūšanai, lasītājs var vienkārši izlaist un nelasīt grāmatā publicētos politiskos apskatus, ja tie viņam neinteresē. Attiecībā uz marksisma ļeņinisma mācību jānorāda, ka tā mūsdienās nevienam nav saistoša un obligāta. Šīs mācības klasiku atziņas, kuras norādītas grāmatā, ir tikai viens no uzskatiem vai viedokļiem, un mūsdienu apstākļos lasītājam ir pilnīgas iespējas tās brīvi, neatkarīgi un kritiski izvērtēt.

Tomēr, kaut gan grāmata sarakstīta padomju laikā, tā vēl joprojām saglabājusi savu praktisko nozīmi. Grāmatā pamatotās teorētiskās atziņas kalpo judikatūras veidošanai civillietās. Uz grāmatu joprojām atsaucas savos spriedumos gan vispārējās jurisdikcijas tiesas, gan Satversmes tiesa¹. Līdz ar to grāmatas atkārtotais izdevums noderēs arī praktiskajā darbā tiesnešiem, advokātiem, tiesu izpildītājiem, notāriem un citiem juristiem, kuri nodarbojas ar civillietām, kā arī jebkuram interesentam.

Jānis Rozenbergs,
profesors, *Dr.iur.*

¹ Sk., piem., Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra spriedumu lietā Nr.2003-01-01.